

УДК 595.78(477.81)

ЕКОЛОГО-ФАУНІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕННИХ МЕТЕЛИКІВ РІВНЕНСЬКОГО ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА

К. О. Жидова

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна

В систематиці комах родина Nymphalidae займає невелике місце, однак її роль як таксономічної групи в екосистемі подвійна: представники родини на одних фазах розвитку виступають шкідниками, а на інших – корисними запилювачами квіткових рослин. Ця роль відповідно впливає і на розвиток екосистеми в цілому [4].

Метою роботи було вивчення видового різноманіття денних лускокрилих Рівненського природного заповідника. Відповідно до мети були поставлені такі завдання роботи: встановити видовий склад денних метеликів Рівненського природного заповідника; описати біологію зареєстрованих видів; проаналізувати чисельність зареєстрованих видів; дослідити поширення денних метеликів на території Рівненського природного заповідника.

Наукова новизна роботи полягає в уточненні видового складу денних лускокрилих Рівненського природного заповідника (зареєстровано 30 видів), встановленні їх чисельності та поширення.

Збір лепідоптерологічного матеріалу на території Рівненського природного заповідника вперше був розпочатий під час роботи комплексної науково-дослідної експедиції за участю Т. А. Андрієнко, О. І. Прядко та Ю. М. Грищенко у липні 2002 р. в результаті чого було відзначено 9 видів лускокрилих. У 2005 р. дослідження продовжували київські ентомологи: з відділу загальної та прикладної ентомології Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України І. Г. Плющ та Р. П. Герасимов. В результаті було виявлено 98 видів лускокрилих. У 2006-2008 рр. дослідження проводили Ю. М. Геряк, Р. О. Кравченко, Ю. В. Канарський. В результаті на території Рівненського природного заповідника та в його найближчих околицях на сьогодні зареєстровано 595 видів лускокрилих із 26 родин. [1]

Матеріалом для написання роботи були власні збори проведені на території Рівненського природного заповідника, колекцій денних метеликів заповідника і кафедри зоології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Збір матеріалу проводили ентомологічним сачком у теплий період року з квітня до жовтня 2012 року в різних біотопах Рівненського природного заповідника [2]. Загалом було проведено 45 зборів комах, проаналізовано 215 особин метеликів, які передані для зберігання у науковий відділ Рівненського природного заповідника.

В межах Рівненського природного заповідника зареєстровано 30 видів метеликів з 5 родин: Головачки *Hesperiidae* (2 види), Косатці *Parilionidae* (1 вид), Білани *Pieridae* (2 види), Синявці *Lucaenidae* (4 види), Німфаліди *Nymphalidae* (21 вид).

В угрупованні лускокрилих парку виділено 1 домінантний вид – білан капустяний (ІД 15,7 %), один субдомінантний – цитринець (ІД 13,9 %), один численний – павиче око (ІД 7,0 %), 21 нечисленний (ІД 1,4 – 4,2 %) та 6 рідкісних – прочанок болотяний, прочанок Едип, гірняк Медуза, мінливець великий, Жалібниця, перлівець Єфросина (ІД 0,5 %) видів.

Серед зареєстрованих видів лускокрилих до розповсюджених (ІП більше 40 %) належать 2 види білан капустяний та цитринець; до поширених (ІП 11,1 – 26,6 %) – 13 видів, до непоширених (ІП 6,6 – 8,8 %) – 9 видів (махаон, прочанок Арканія, прочанок Глікеріон, прочанок Памфіл, очняк трав'яний, мінливець малий, пасмовець тополевий, підсрібник Латонія, перлівець Дафна); до локально поширених (ІП 2,2 – 4,4 %) віднесено 6 видів (прочанок болотяний, прочанок Едип, гірняк Медуза, мінливець великий, Жалібниця, перлівець Єфросина).

Одне покоління на рік мають 14 видів: головчак Морфей, цитринець, прочанок болотяний, прочанок Едип, прочанок Арканія, прочанок Глікеріон, очняк трав'яний, очняк квітковий, гірняк Медуза, мінливець великий, пасмовець тополевий, рябокрилка мінлива, Жалібниця, перлівець Дафна.

Полівольтинними є 16 видів: головчак жилкуватий, махаон, білан капустяний, дукачик грянець, дукачик бурий, синявець крушиновий, синявець Аргус, осадець Егерія, прочанок Памфіл, мінливець малий, Адмірал, павиче око, щербатка с-біле, підсрібник Латонія, перлівець Єфросина, перлівець Селена.

Зареєстровані види лускокрилих Рівненського природного заповідника заселяють різні біотопи. Ми виділили 5 типових біотопів для зареєстрованих видів.

1. Ліс та узлісся. На лісових галявинах та узліссях трапляються 9 видів: Цитринець *Gonepteryx rhamni*, Дукачик грянець *Lycaena phlaeas*, Дукачик бурий *Lycaena tityrus*, Гірняк Медуза *Erebia medusa*, Мінливець малий *Apatura ilia*, Мінливець великий *Apatura iris*, Пасмовець тополевий *Limenitis populi*, Щербатка с-біле *Polygonia c-album*, Рябокрилка мінлива *Araschnia levana*.

2. Луки. На різнотравних луках парку відзначено 10 видів метеликів: Головачок Морфей *Heteropterus morpheus*, Головачок жилкуватий *Ochlodes venatus*, Синявець крушиновий *Celastrina argiolus*, Синявець Аргус *Plebeius argus*, Осадець Егерія *Pararge aegaria*, Прочанок Едип *Coenonympha oedippus*, Прочанок Арканія *Coenonympha arcania*, Очняк трав'яний *Maniola jurtina*, Очняк квітковий *Aphanthopus hyperantus*, Жалібниця *Nymphalis antiopa*.

3. Заплавні луки та болота. На зволжених заплавних луках, заболочених ділянках мешкають 3 види метеликів: Прочанок болотяний *Coenonympha tullia*, Прочанок Глікеріон *Coenonympha glycerion*, Прочанок Памфіл *Coenonympha pamphilus*.

4. Луки та агроценози. На відкритих ділянках, вздовж доріг, у містах та селищах зареєстровано 6 видів: Махаон *Papilio machaon*, Білан капустяний *Pieris brassicae*, Підсрібник Латонія *Issoria lathonia*, Перлівець Дафна *Brenthis daphne*, Перлівець Єфросина *Clossiana ephrosyne*, Перлівець Селена *Clossiana selene*.

5. Ліс, луки, агроценози. Широке розповсюдження у різних біотопах властиве для 2 видів: Адмірал *Vanessa atalanta*, Павиче око *Inachis io*.

У лісових біотопах зареєстровано 9 видів, що становить 30,0 % від загальної кількості метеликів, на луках – 10 (33,3 %), на заплавних луках та болотах – 3 (10,0 %), на луках та агроценозах – 6 (20,0 %), у лісі, на луках та в агроценозах – 2 (6,7 %). У Рівненському природному заповіднику переважає група лучних лускокрилих (60,3 %).

До Червоної книги України належать: махаон *Papilio machaon*, мінливець великий *Apatura iris*, пасмовець тополевий *Limenitis populi* [5]. До Червоної книги денних метеликів Європи занесені: прочанок Едип *Coenonympha oedippus*; прочанок болотяний *Coenonympha tullia*; гірняк Медуза *Erebia medusa* [5]. До Червоної книги Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів та до Європейського Червоного списку належить прочанок Едип *Coenonympha oedippus*. [5]

Метелики, поряд із іншими комахами, виявилися дуже чутливими до змін навколишнього середовища. За наявності або відсутності певних видів денних метеликів можна аналізувати стан навколишнього середовища. Ця індикативна роль [3] і пояснює їхнє значення для моніторингу стану середовища. Саме зміни в природному середовищі є головною причиною зниження чисельності або й повного зникнення багатьох безхребетних, зокрема лускокрилих, тому основні заходи з охорони видів, що перебувають під загрозою знищення, мають бути скеровані на охорону ландшафтів та місць оселення комах – біотопів. До заходів з охорони лускокрилих потрібно віднести також проведення просвітницької роботи серед широких верств населення з метою припинення неконтрольованого відлову комах.

Щоб привернути увагу до необхідності охорони денних метеликів, ті види, що перебувають під загрозою зникнення необхідно заносити до Червоних книг різного рівня.

Література

1. Килюшик, Т. В. Дослідження видового складу денних лускокрилих (Lepidoptera, Rhopalocera) Білоозерського масиву

«БІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ – 2014»: Збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – С.138-141

Рівненського природного заповідника / Т. В. Килюшик, Г. П. Воловик // Збереження то відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю Рівненського природного заповідника, 11-13 червня 2009 р.: Сарни, 2009. – С. 441–445.

2. Колокольчикова, Т. А. Сравнительная оценка различных способов количественного учета насекомых травянистых ассоциаций / Т. А. Колокольчикова, Н. Д. Перлова // Третья эколог. конф.: тез. докл. – К., 1954. – Ч 1. – С. 154.

3. Царик, І. Денні метелики – індикатори трансформаційних процесів ксерофітних біотопів / І. Царик, Ю. Канарский. – Львів : Наука, 2005. – С. 96–102.

4. Человек и насекомые / [под. ред. Н. Филипповского]. – М. : Знание, 1989. – 94 с.

5. Червона книга України. Тваринний світ / [під заг. ред. М. Щербака]. – К. : Українська енциклопедія, 1994. – 464 с.